

Rasmus Blædel Larsen er cand.mag. i europæisk etnologi fra Københavns Universitet, Saxo-instituttet. Artiklen er baseret på materiale og indtryk indsamlet i forbindelse med Ph.d.-afhandlingen vilkår, virkeligheder og vanskeligheder i dansk landbrug (2013–16), samt en fortløbende udforskning af landbrugets produktionsforhold, formidlet på landbrugsbloggen: stofskifte.blogspot.dk.

Han arbejder endvidere i øjeblikket på at starte et ugentligt radioprogram om landbrugets virkeligheder op på Den2Radio.

Keywords: Landbrug, kultur, repræsentationsformer, identitet, konflikt.

NUTIDIGE KULTURELLE REPRÆSENTATIONER AF DANSK LANDBRUG

Landbruget i Danmark har de senere år opnået fornyet interesse i offentligheden. Men opmærksomheden fordeler sig primært i nogle ydre positioner mellem madtrends eksponeret ved kendiskokke og Ny Nordisk Mad og afsløringer af problematiske aspekter ved fødevarerproduktion anno det 21. århundrede. I det offentlige rum har vi ikke set meget til hverdagen og landbøkulturen. Den hastige strukturudvikling og de teknologiske fremskridt har skabt virkeligheder i landbruget, som har vist sig vanskelige at skabe positive kulturelle referencer med. Fortolkerne, organisationerne og landmændene selv står midt i en kulturel kamp om, hvilke kulturelle repræsentationer der kan danne baggrund for den betydning, vi som samfund tillægger landbruget og dets praksisser.

„Landbruget er stadig den store forvalter af den kollektive erindring, jeg også vil kalde for den store udendørs fortælling, der strækker sine titusinder af hektar hukommelse der ude. Landbruget er stadig en

sang værd, sådan som digtere gennem århundreder, ofte selv fraflyttere fra erhvervet, selv emigranter fra plov til pen, har givet landbruget og dets virkelighed poetisk karakter. Digtningen skal fremkalde de billeder af landbrug og landbrugets landskaber, som sidder fast, dybt i vort kulturelle dna, og som skal sættes fri for at vi kan se.“¹

I alle kulturer og sprog finder man spor af jordbrugets prægning. Faget Etnologis første og sidste professor har begge skrevet om begrebet kulturs rødder i netop kultivering af jorden.² En af stamfædrene til den moderne forædling af kulturplanterne, den russiske videnskabsmand Vavilov (1887-1943), som i de senere år har opnået fornyet interesse, udviklede i 1920'erne en uortodoks teori, med hvilken han på baggrund af feltobservationer påpegede en kausal sammenhæng mellem sprogdiversitet og biodiversitet.³ Vavilov mente, at i regioner i verden, hvor mange sprog overlappede på samme areal, ville den sproglige mangfoldighed påvirke artsrigdommen i planteriget. Teorien har aldrig vundet udbredelse, og oftest er denne relation dog også gået den modsatte vej. Kultivering af jorden, forædling af planterne, domesticeringen af dyrene, ritualerne omkring praksisserne har aflejret sig i sproget som ordsprog, vendinger og metaforer.

Etnologi som fagdisciplin blev ifølge Orvar Löfgren grundlagt med netop baggrund i den hastige forandring, som landbruget gennemgik ved slutningen af forrige århundrede.

„The discipline of Scandinavian or Nordic ethnology emerged towards the end of the last century as an attempt to salvage parts, at least, of a rapidly disintegrating peasant culture, and this has resulted in large collections of peasant traditions and minute documentations of everyday life in the 19th century village communities.“⁴

Der er med andre ord en lang tradition i etnologien og beslægtede fag for at beskæftige sig med landbrugets praksisser og rolle i vores kultur. I de senere årtier er fokus dog flyttet fra landmanden og landbruget til fødevaren og måltidet, både som kulturelle elementer i det offentlige rum og som forskningsobjekter. Det vender jeg tilbage til, men nogle vil måske spørge hvorfor overhovedet problematisere landmandens kulturelle status i samfundet; andre erhverv og kulturelle

1 Nørregård Frandsen 2013, s.11.

2 „Om ordets (kultur, red.) oprindelige mening kan der ikke herske tvivl. Man har på latin verbet colo, hvis grundbetydning er at pleje og dyrke et eller andet. Allerede Cato, der levede fra 234 til 149 før den kristne tidsregning, kaldte sit berømte skrift: De agri cultura.“ Steensberg 1970, s. 165.

3 Nabhan 2008. Stalin udpegede Vavilov til at lede moderniseringen af det sovjetiske landbrug, men han faldt hurtigt i unåde og døde i Gulag.

4 Löfgren 1974, s. 17.

praksisser forandrer sig, forsvinder og bliver kulturelle relikter, uden at det tilskrives særlig samfundsmæssig betydning. På hvilken måde adskiller landbruget sig i den forstand fra f.eks. postvæsenet?

Først og fremmest bliver landbruget stadig tildelt en særlig status i både tilblivelsen af vores nationale identitet og velfærdssamfund. Den konkrete arv i form af andelselskaber, højskolebevægelsen og foreningslivet, som henter sine tilblivelsesfortællinger i bondesamfundet og bøndernes organiseringsformer, er kulturelle markører, der ofte bliver brugt til at beskrive, hvad der særligt kendetegner 'danskhed'; og historikere, der analyserer velfærdssamfundets baggrund og udvikling, peger også på landbrugets centrale placering i skabelsen og distributionen af den økonomiske velstand, vi nyder godt af i dag.⁵ Kulturhistorisk kommer det bl.a. til udtryk i citater som ovenstående og politisk ved at skiftende regeringer husker os på, at Danmark er et landbrugsland.⁶ Helt irrelevant er det heller ikke, at skatteyderne årligt bidrager med 7 mia. kr i direkte produktionsstøtte, og hertil kommer yderligere adskillige milliarder i indirekte støtte gennem forskning, uddannelse og markedsføring.⁷

Sidst, men ikke mindst fylder landbruget rigtig meget – det ligger beslag på 62% af vores areal.

Landbrugets historiske placering, indsats, omfang – og samfundets økonomiske engagement legitimerer med andre ord, at politikere og kulturhistorikere kalder Danmark et landbrugsland – men hvordan afspejles det i kulturen, hvilke billeder og forestillinger ledsager fødevareerhvervet i den danske offentlighed i dag?

I min ph.d.-afhandling, „vilkår, virkeligheder og vanskeligheder i dansk landbrug“, analyserede jeg en række udvalgte landmænds praksis og handlingsrum i lyset af lovgivning, økonomiske konjunkturer og kulturelle rammevilkår. Her anvendte jeg Althusser's produktionsmådetæori, der antager, at ejerskabet til produktionsapparatet og arbejdsprocessen er de to grundliggende parametre for at analysere på aktørernes logiske muligheder for at udvikle, fortsætte og reproducere sin praksis. I et juridisk/markedsøkonomisk perspektiv gav dette perspektiv nogle skarpe analytiske briller, der gav mening til situationen i landbruget i dag.

Derimod gav det anledning til en del analytisk usikkerhed at anvende de kulturelle rammevilkår som et jævnbrydende element i analysen. På trods af at der flere steder i teoribygningen bliver gjort opmærksom på, at kultur og andre 'eksternaliteter'

---

5 Korsgaard 2013; Hansen 2008.

6 *Et Danmark der står sammen*. Regeringsgrundlaget 2011, s.32.

7 Miljø- og Fødevareministeriet 2016. Landbrugsstøtten har en helt særlig plads i den kulturelle selvopfattelse, men jeg undlader her at komme ind på betydningerne af dette forhold.

er væsentlige for at forstå en given produktionsmådes overlevelsesmuligheder,⁸ og at der helt tydeligt er en konflikt i den måde, hvorpå landbruget bliver repræsenteret i offentligheden – og dermed også hvordan erhvervet får mulighed for at tiltrække investorer og gennemføre generationsskiftet – syntes de analytiske værktøjer mig ikke tilstrækkelige. Usikkerheden knyttede sig blandt andet til, hvordan man skulle vægte de forskellige kulturelle repræsentationsformer. Hvordan analyserer man en landbrugsdiskurs, der indeholder så forskelligartede udtryk som historiske referencer, omdømmekampanjer og teaterstykker? En mulighed – og den jeg vil gøre brug af her – er at vælge en diskursanalytisk tilgang, men i afhandlingen endte jeg med at hive de kulturelle repræsentationer ud af analysen og give dem en selvstændig mere deskriptiv plads. I afhandlingens konklusion står der:

„Sammenholder man de kontrasterende kulturelle repræsentationer, kan man tentativt konkludere, at de mennesker, der er beskæftiget som landmænd i det moderne landbrug i dag, har fejlet – eller været ude af stand til, eller måske ikke erkendt det som vigtigt – i at udvikle et kulturelt sprog, der oversætter virkelighederne, erfaringerne og værdierne i dette liv – og som konsekvens kun har ældre ikkeduelige eller utroværdige repræsentationer. Det betyder, at de har mistet en tidssvarende stemme i kulturen og sprogligt og kulturelt bliver identitetsløse. 'Landmanden' som kulturelt symbol er blevet tvetydigt. Med et indlån fra semantikken kan man sige, at 'tegn' og 'indhold' ikke er kongruente.“⁹

I nærværende artikel bliver denne konklusion udgangspunktet for at formulere en ny problemstilling. Her vil jeg i et Writing-Culture perspektiv, med særligt afsæt i James Clifford, kortlægge nutidige kulturelle repræsentationer af landbruget og diskutere, hvordan de afkoder, fortolker og oversætter landbrugets virkeligheder til sprog og billeder – og dermed bliver til de fælles – eller konfliktfyldte – referencer, som vores holdninger til landbruget formes efter. I „Writing Culture“ formuleres tilgangen således:

„(...) the way particular forms of inscription provoke, enable, shape and constrain what is conceived and said, and what is brought into

8 F.eks. „[Et opgør med, red.] den forestilling, ifølge hvilken enhver 'ekstra-økonomisk' faktor (i betydningen: uden for virkningerne af de varebytende producenters konkurrence på produktionen selv) skulle være en 'subjektiv' virkning (i modsætning til de naturlige økonomiske loves objektivitet). „ Balibar 1977, s.118.

9 Blædel 2016, s.247. Til ph.d.-forsvaret kredsede samtlige spørgsmål fra salen sig om indholdet i og bearbejdningen af dette 'kulturelle' materiale og indikerede dermed, at denne problemstilling har resonans i forskerkredse og landbrugsmiljøet.

*relation. Inscriptions are read not only for their content – for what they say – but also to understand their structure and what it generates, and to understand how the inscription operates in a wider symbolic, discursive, and political economic context. Inscriptions are read for what they do (which is always more than intended), for what they marginalize and displace and put in motion.*¹⁰

'Inskriptionerne', som jeg her vælger at oversætte med repræsentationer, udgør et kulturbegreb i konstant tilblivelse, en processuel og muterende størrelse, hvor forskeren/etnografen selv er en kulturproducent, en 'inscriptions-aktør', både som oversætter af andres repræsentationer, men også i den proces, der vælger nogle repræsentationer til og andre fra.

*„They [forskernes repræsenteret i Writing Culture red.] see culture as composed of seriously contested codes and representations; they assume that the poetic and the political are inseparable, that science is in, not above, historical and linguistic processes.*¹¹

I James Cliffords analytiske tilgang, supplerer han etnografisk materiale med forskellige kunstneriske registreringer. Predicament of Culture indledes med et digt af William Carlos Williams, hvor første linje lyder: 'The pure products of America go crazy', hvorefter den fra provinsen indhentede stuepige Elsie beskrives. Clifford mener, at digtet artikulerer en kulturel ambivalens, der kan være vanskelig sprogligt at få præciseret i det etnografiske vokabular.

*„Call the predicament ethnographic modernity: ethnographic because Williams finds himself off center among scattered traditions; modernity since the condition of rootlessness and mobility he confronts is an increasingly common fate. „Elsie“ stands simultaneously for a local cultural breakdown and a collective future.*¹²

De kunstneriske praksisser får dermed karakter af allegoriske udsagn, de fortæller os noget om os selv, men deres budskab skal afkodes. Det indebærer, at den faglige

10 Det er værd at præcisere, at „Writing Culture“ er en antologi, hvori en række forskellige forskere reflekterer over den etnografiske praksis og kulturelle repræsentationsformers tilblivelse. Bogens perspektiver blev afsat for en række teoretiske og metodologiske nydannelser, men præsenterer ikke selv en samlet teori eller metodologi.

11 Clifford 2009, s.2. I min læsning af Thomas Højrup's „Det Glemte Folk – livsformer og centraldirigering“ (1983), har analysen af den interPELLerende central-administration og dens kulturelle blindhed overfor andre livsformer mange lighedspunkter med Writing Culture-skolens kritik af den videnskabelige blindhed overfor sprogets kulturelle koder og hierarki.

12 Clifford 1988, s.ix.

refleksion over, hvordan de kulturelle repræsentationer er med til at skabe konkrete rammer for landbruget som praksis og erhverv, i denne analyse fokuserer på, hvilket formål repræsentationerne skabes med, hvilke virkelighedsopfattelser der er i spil, og hvordan de påvirker kultur og identitet i og omkring landbruget. Afslutningsvis belyses, hvordan misforholdet mellem tegn og indhold påvirker landbrugets placering i samfundet.

Det synes indiskutabelt, at netop kollektive referencer og kulturens instrumentaliserings er blevet en kamplads. Det har vi haft anledning til at diskutere og observere med vores store kanonprojekter: Kulturkanon (2006), Madkanon (2015) og Danmarkskanon (2016). I denne artikel vil jeg endvidere præsentere den mindre kendte Landbrugskanon (2010).

Artiklens felt er nutidige repræsentationer af landbruget og vil, på nær den i konklusionen citerede sang, afgrænses af frembringelser indenfor det seneste tiår med Allan Ottes billede *Everything is Good Here* fra 2005, som det ældste materiale, der inddrages. Efter en indledende kortlægning af landbrugets tilstedeværelse i det offentlige rum, er de mere udførligt beskrevne repræsentationer udvalgt efter det kriterie, at de eksplicit søger en virkelighedsnær fortolkning og ikke tilhører de mest polariserede synspunkter. Det kunstneriske materiale er suppleret med nogle interne repræsentationer fra landbrugsaktører, herunder interesseorganisationer, forskere og museumsfolk.

Volumen og vækst

For at kunne perspektivere de kulturelle repræsentationer er det naturligt at hæfte sig helt kort ved de overordnede linjer i det, som landmændene selv kalder strukturudviklingen. Blot inden for det tiår, jeg her belyser, er der sket dramatiske ændringer. Antallet af landbrugsbedrifter var i 2008 43.000 med et gennemsnitsareal på 61 ha, heraf 20.000 heltidsbedrifter med 138 ha. I 2016 er der ca. 10.000 heltidsbedrifter tilbage (Danmarks Statistik). Alt tyder på, at denne udvikling fortsætter. Ekspertter skønner, at der inden for 10-20 år er 5.000 tilbage. I den europæiske databank kan man læse, at landbruget i Danmark i 2011 gav fuldtidsbeskæftigelse til 65.000 mennesker, og at det tal ligger 17.000 under beskæftigelsen i 2009. Prognoser varierer, men beregninger viser, at beskæftigelsen i primærerhvervet i 2030 vil være faldet til 27.000, og af dem vil over halvdelen være ansatte fra Østeuropa.¹³

Denne udvikling – og mere eller mindre permanente udskillelsestilstand – udgør et kolossalt pres på den enkelte landmand, familien og hele kulturen. En af

---

13 Tallene er hentet fra Danmarks Statistik, Eurostat, FAO og Det Økologiske Råds rapport: *Fremtidige scenarier for dansk landbrug*. KU, AAU, DOER 2014.

konsekvenserne er, at landmænd i dag ikke er kolleger, men konkurrenter: „Det er en stoledans, og når musikken stopper, vil jeg sidde ned“, sagde en landmand til mig under feltarbejdet.

Samtidig med koncentrationen på færre ejendomme stiger effektiviteten. Det er også denne effektivitet, der gør landbruget i stand til at være konkurrencedygtige og levere store ensartede mængder til det globale marked. 85% af dansk landbrugsproduktion eksporteres. Men effektivitet kræver ofte teknologiske løsninger og investeringer, og det er en del af baggrunden for, at landbruget har gældsat sig voldsomt. I 2017 skønnes 75% af alle faste værdier (jord, bygninger, maskiner og dyr) at være pantsat i banker og realkreditinstitutter. Gælden gør det svært at finansiere generationsskifte, og i dag er gennemsnitsalderen i landbruget tæt på 60 år.

Der er altså nogle strukturelle elementer i landbrugets virkelighed, der, som tallene bevidner, er under konstant pres og forandring. Forandringshastigheden kan i sig selv udgøre en forklaring på, at kunstneriske fortolkninger af landbruget forsvinder eller bliver konfliktprægede i takt med en manglende stabil kulturel reference.¹⁴ Denne konsekvens af udviklingen kunne erhvervets historikere allerede se tegn på i slutningen af 1980'erne. Dansk Landbrugs Historie sluttede fjerde bind fra 1988, sådan her:

„Måske vil udviklingen forme sig sådan, at en moderne landbrugstekniker har behov for sproglig genoptræning, når han efter endt dagsværk ved EDB-apparaturet og kontrolpanelerne vil hente ny næring i det kulturudbud, der står til rådighed for moderne mennesker.“¹⁵

Landbruget, forskningen og kulturen

Nogle vil måske hævde, at landbrugets kultur indirekte formidles og opdateres gennem vores interesse for bagning, kogebøger og måltidet. I den kulturalanalytiske fagsfære har man også i de senere år kunnet registrere denne øgede interesse for madkultur og branding af vores kost. For blot at nævne nogle få eksempler har tidsskrifterne *Critical Food Studies* og *Kost&Kultur – humanistisk fødevarerforskning* set dagens lys, det etnologiske fagtidsskift *Ethnologia Europaea* havde et temanummer om mad og i *Kulturstudier* kunne man f.eks. læse om „Smagen af Koliv med udsigt“.¹⁶

---

14 Udfordringen med at identificere og definere kulturelle identitetsmarkører i samfund i hastig forandring og med et fragmenteret offentligt rum nævnes også af Axel Steensberg (1970). I *Writing Culture* tilføjes udfordringen med politiske og kommercielle interesser, der kæmper om kulturel autoritet og accept.

15 *Det Danske Landbrugs Historie* 1988, s. 329.

16 *Ethnologia Europaea* 43:2; Maarbjerger 2015

Men det er min betragtning, at ingen af disse analyser bringer os tættere på landmandens virkelighed. Det er oftest og snarere undersøgelser af fortællingen om maden og den moderne forbrugers virkelighed. Dette er ikke en kritik af perspektivet, der er relevant, men det forstærker utilsigtet den kulturelle fortrængning af produktionsvilkårene. I en Writing Culture-optik skaber den etnografiske interesse én version af virkeligheden, mens det uformidlede marginaliseres og mister kulturel agens.

Hvis man accepterer denne betragtning som valid, forstærkes dette indtryk af, at Landbohistorisk Selskab nedlagde sig selv i 2016. Selskabet og dets publikation, *Landbohistorisk Tidsskrift*, har historisk været det vigtigste forum i forhold til at formidle netop landbokulturen. Artiklerne har haft både historisk/kulturel analytisk karakter, men der har også været spaltepads til landmænd, der har evnet og ønsket at fremlægge deres synspunkter og virkeligheder. Et godt eksempel er Karen Margrethe Karkovs artikel: „Bondekone i en brydningstid“, der begynder sådan her:

„Når jeg har påtaget mig at beskrive mine tanker og refleksioner om tiden som bondekone 1977 – 2009, er det naturligt for mig at gå tilbage til min egen opvækst på landet i efterkrigstiden, hvilket er det, som har været med til at forme mig som person. Hvilke vilkår og hvilke værdier fik jeg med mig hjemmefra som barn på et husmandsbrug i 1950'erne?“¹⁷

Symptomatisk for udviklingen i erhvervet, i denne forfatters øjne, er det i dag Tidsskrift for Landøkonomi, grundlagt i 1776, der er det eneste fagtidsskrift, der formidler landbrugets egne diskussioner og virkeligheder.

Det indtryk og de billeder, der formidler vinkler på erhvervets virkeligheder i fjernsynet, kan være lidt vanskelige at samle under ét. Mad fylder ganske rigtigt meget i det danske TV-mediebillede og den del af kulturlivet, der tager afsæt heri. Her hylides især lokale, sæsonafhængige og ofte også specialdyrkede råvarer – hvilket ikke har ret megen berøring med landbrugserhvervet af 2017.¹⁸ Men der findes også programmer, der tager afsæt i livet på gården, såsom *Bonderøven* (DR1), *De Unge Landmænd* (DR1), *Landmand søger Kærlighed* (TV2) og *bifigurer-*

17 Karkov, Karen Margrethe 2014, s.149.

18 Den meget roste dokumentar biograffilm – også vist på tv: *Så meget godt i vente af Phie Ambo* (2014), er et godt eksempel. Her skildres den biodynamiske landmand Niels Stokholms liv og livsfilosofi, hvor kendte kokke rundt om i filmen artikulerer deres store respekt for hans praksis. I sit essay i *Writing Culture* reflekterer Clifford over, hvordan mange etnografier får karakter af en allegori over de problemer forskeren ser i 'sin' egen kultur. "The entire project of inventing and representing "cultures" was, for Mead and Benedict, a pedagogical, ethical undertaking." Clifford 1986, s.102. Denne refleksion kan, i mine øjne, overføres til mange af de journalistisk-dokumentar-agtige programmer, som viser vinkler på landbruget.

ne i Arvingerne (DR1). Disse programmer har utvivlsomt bidraget til give indblik i nogle af landbrugets virkeligheder, men deres primære funktion er letfordøjelig underholdning, og de benytter sig ofte af stereotyper.

Bonderøven kan ses som historien om nærvær og længslen efter autenticitet på en lille bondegård, og De Unge Landmænd var fire glade og travle repræsentanter for erhvervet, der i hvert afsnit helst skulle løse en TV-venlig udfordring. Landmand søger Kærlighed viste den ensomhed, der kan følge erhvervets udøvelse, hvis de ikke er i fast forhold, når de begynder, men afsnittene endte ofte i lidt stereotype og kunstige datingsituationer. I Arvingerne er stereotyperne trukket helt ud i det absurde med en usympatisk svineproducent som skurk. Det samme gælder radiodramaet Axelborg, sendt på P1 i 2013, hvor 'landbrugsmafiaen' ligefrem likviderer en journalist, der undersøger antibiotikaresistens.

Der er meget lidt sammenhæng mellem de repræsentationer, man ser i underholdningsprogrammerne, og så de sporadisk forekommende kritiske dokumentarprogrammer, der går tæt på negative aspekter ved produktionsforholdene i erhvervet.¹⁹ De to repræsenterede virkeligheder synes næsten inkompatible.

Den registrering, jeg har foretaget af TV-mediets fødevareunivers, viser, at der kastes lys over og gives sprog til nogle bestemte fødevarevirkeligheder, men samtidig stilles den egentlige hverdag i marken og stalden i skyggen. Udfordringerne for landmanden og hans familie i hverdagen er man ikke blevet klogere på, præcis som jeg mener det er tilfældet med den kulturalanalytiske interesse i fødevarerne.

Problematikker og vanskeligheder i hverdagen er også fuldstændig fraværende, når 'Landbruget' selv producerer billeder og sprog, der skal give danskerne et billede af nutidens landmand. Her reproducerer man gerne en historisk fortælling, der rimer på Frandsens indledende poetiske sværmerier.

„At være landmand er meget mere end et arbejde. Det er et liv. Et liv der omfatter både os selv og vores familie. Et liv der bygger på det, som de forudgående slægtled har skabt, og som vi skal give videre til dem, der skal dyrke og leve af jorden efter os. Vores kommunikation skal bidrage med viden og ressourcer til det fællesskab, som sektoren anerkender at være en del af. Det handler om at være en visionær og aktiv deltager i debatten ud fra andre interesser end sine egne. Og måske vigtigst af alt, turde gå forrest i både ord og handlinger, når der skal findes en vej frem. Landbrug & Fødevarer Noget at leve af. Noget at leve for.“²⁰

19 F.eks.: Den dag penicillinen ikke virker, om antibiotikaresistens i danske svinestalde. DR 24/11/2016.

20 <http://www.lf.dk/aktuelt/et-nyt-kapitel-i-fortaellingen-om-os-selv> (søsat 1 april 2016).

Både denne kampagne og den tidligere *Fremtiden er ikke så sort, som den har været*, er skabt af reklamefirmaet Mensch. De skriver på deres hjemmeside:

„Hvad får en interesseorganisation til at investere 60 mio. kr. over tre år? Hvad får man for pengene, og kan det betale sig? Det er alt sammen gode spørgsmål, og når det kommer til Landbrug & Fødevarer, kan man oven i købet besvare dem. Den nye organisation identificerer meget hurtigt erhvervets omdømme som en af de væsentligste udfordringer. For efter mange års dårlig presseomtale omkring dyrevelfærd, miljøproblemer og EU-tilskud står sektoren stort set uden opbakning fra befolkningen. Konsekvensen er dalende interesse fra Christiansborg, forringede rammevilkår og et erhverv, som omverdenen betragter som et levn fra fortiden.“²¹

Det ville selvsagt være naturligt at perspektivere ovenstående udsagn med en eller flere meningsmålinger, der viser befolkningens holdning til landbruget. Men det er ikke nemt at finde uafhængige målinger, eller målinger, der ikke tager udgangspunkt i en konkret sag. De meningsmålinger, jeg har kendskab til, fordeler sig mellem disse to kategorier.

Landbrug & Fødevarer laver selv generelle meningsmålinger om deres eget omdømme og er også kilde til det datamateriale, som f.eks. EU benytter. Der er generelt i forskningskredse tiltro til materialets validitet, men der er også kritikere, der mener, at tallene ikke burde indsamles og bearbejdes af en interesseorganisation. Tilsvarende deler vandene sig omkring de meningsmålinger, som grønne organisationer betaler for at få foretaget. Dermed er meningsmålingerne selv blevet et konfliktfyldt medium, hvilket i nogen grad sår tvivl om, hvorvidt målingerne selv forsøger at skabe holdningsændringer og ikke har den fornødne grad af uafhængighed.

IFRO og Eurobarometer foretager nogle målinger, men ikke konkret på omdømmet, og de meningsmålinger, der foretages for dagblade og andre medier, er næsten uden undtagelse knyttet op på en aktuel sag, der har trukket nogle skarpe fronter op.

De seneste målinger er alle foretaget som reaktion på Fødevarer- og Landbrugs-pakken²² fra slutningen af 2015, og de handler om danskernes opfattelse af miljø, klima og landbrugets rolle i denne sammenhæng og giver derfor ikke noget særligt retvisende billede af de mere varige kulturelle opfattelser. I denne artikel benytter jeg derfor ikke de brede meningsmålinger, men inddrager et par interne,

21 mensch.dk

22 Miljø- og Fødevarerministeriet, www.mfvm.dk, Aftale om Fødevarer- og landbrugspakke, aftaletekst dateret 22. december 2015.

Rabiati naturforkæmper.

Er man yderligt glænde, hvis man bider dem, man passer på? I så fald er græssende kvægdyr glænde. Specielt når det går helt ude i overdrev, strandeng, hede og mose. For kvæg, der græsser i det åbne land, giver plads til en større mangfoldighed af dyr og planter. På fagsprog hedder det naturpleje, biodiversitet og lysåbne arealer. Og det kunne vi godt bruge noget mere af. Specielt fordi vi faktisk har masser af natur i Danmark, som både egner sig til – og har brug for – naturpleje. Det kræver blot, at vi tænker lidt anderledes, end vi plejer.

Fremtiden er ikke så sort,
som den har været.

f Fremtiden er
ikke så sort.

Illustration nr. 1: Landbrug & Fødevarers Omdømmekampagne.

der måske kan kaste lys over landbrugets egen indstilling til dets omdømme og repræsentationer.

En mulig forklaring på det dårlige omdømme, som Landbrug & Fødevarer identificerede, kunne være, at industriel svine- og mælkeproduktion kan være svært at 'pakke ind' i billeder og sprog, der vækker kulturel intimitet med produktionsvilkårene. Som Knud Sørensen reflekterer herunder, kan det skyldes at vi 'inderst inde' ikke bryder os om dét, vi i så fald ville se. I det hele taget synes den moderne fødevarerproduktion at have svært ved at kunne vække kulturel stolthed hos befolkningen.

Billederne i omdømmekampagnerne står da også løsrevet fra den egentlige produktion, de forestiller i stedet overraskende humoristiske skæve vinkler på landbruget (se illustration 1).

I modsætning hertil står valget af billeder, som Danmarks Naturfredningsforening og Dyrenes Beskyttelse benytter i deres kampagner og publikationer (illustration 2). Billederne her er i og for sig ret faktuelle, de viser forholdene i stalden, sådan som man ville se dem, hvis man kom derud. Men i den sammenhæng de bliver placeret, oversættes billederne automatisk til noget negativt – de bliver illustrationer til en historie om uetiske produktionsformer og et erhverv med en problematisk holdning til dyr, miljø og natur.

Dette afføder en vis berøringsangst overfor disse billeder internt i erhvervet, og dermed bliver de 'egentlige' virkeligheder på forhånd dømt ude i kampen om hvilke forestillinger, der skal eller kan repræsentere landbruget. Der eksisterer

Illustration nr. 2 Dyrenes Beskyttelses medlemsblad Dyrevennen april 2017. Billedet ledsager en artikel *Ligger landet virkelig sådan?* - skrevet i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening.

her forskelle i repræsentationerne af henholdsvis 'konventionelt' og økologisk landbrug – hvordan de to praksisser opfatter sig selv og hinanden, og hvordan forbrugerne og befolkningen ser på de to produktionsformer. Økologien udgør endnu så lille en del af arealanvendelsen (8%), at en analyse af dens kulturelle placering ville kræve en nærmere kortlægning og diskussion af forhold internt i erhvervet, såvel som samfundsforhold, der ligger udenfor denne artikels felt. Helt kort kan det dog konstateres, at økologerne har et meget positivt omdømme i offentligheden, hvilket har fået den konventionelle del af erhvervet til i nogen grad at kopiere de billeder og historier, som økologerne markedsfører sig selv med.

Nu er kampagner bestilt og betalt af særinteresser ikke i samme kategori som de mere registrerende fortolkninger præsenteret nedenfor, men de giver et indblik i, hvordan erhvervet og dets kritikere forsøger at præge den billed- og sprogskabelse, som landbruget er ophav til.

Kunsten og landbruget

Som nævnt i indledningen vil jeg i denne artikel ikke gå nærmere ind i en diskussion af de forskellige repræsentationsformers hierarki eller kulturelle agens – eller sondre yderligere imellem termerne 'kunst' og 'kultur', men søge at beskrive dem som et samlet hele, der indgår i landbrugsdiskursen. Her er det dog relevant helt kort at minde om den forståelsesramme, som Clifford bibringer analysen. Kunsten har ofte netop den funktion, at den registrerer stemninger og gennem billed- og sprogskabelsen giver agens til det usagte, fortrængte og modsætningsfyldte og dermed – måske mere upåagtet end politik, reklamer og historieskrivning – påvirker og medproducerer den kollektive reference om Danmark som landbrugsland.

Selvom landbruget arealmæssigt fylder lige så meget i dag som for hundrede år siden, er de kulturelle repræsentationer som nævnt blevet færre. Men der skabes stadig digte, teater og billeder om og af landbruget og landbokulturen, her vil jeg præsentere et lille udpluk.

Landbrugslyrik

Landbrug & Fødevarer udgav i 2013 på baggrund af en konkurrence en lille digtsamling med titlen *Vi står solidt plantet*. De fleste af digtene er romantiske i tilsnit, og snarere end at forsøge at formulere moderne landbrugslyrik hylder de historiens fylde og fortidens billeder, meget lig den ovenfor citerede omdømmekampagne. Heriblandt var også vinderdigtet af Sten Kaaløe. Samlingen indeholder enkelte undtagelser, som dog får et noget karikeret udtryk, og det var netop det karikerede, som P1-lytterne med radioværterne kunne grine af i omtalen af *Vi står solidt plantet*. Her blev digtet 'Helle er fin i dag' af Bo Lille læst højt.

Helle er fin i dag
 I stram nederdel høje hæle
 og sorte nylonstrømper
 Hun får besøg af Wen Jiabao
 som kommer fra Kina
 og har en stor pengepung
 og en sur lille kone
 (...)

Wen Jiabao glemmer helt at
 købe vindmøller fordi han
 kun tænker på skinker
 lækre saftige skinker
 fra det gode danske landbrug
 skinker med høje hæle
 og nylonstrømper som Helles
 for Helle er så fin i dag ²³

Selvom man naturligvis ikke kan ekstrapolere en diskursiv betydning af radioværternes valg, synes det ikke desto mindre signifikant, at omtalen af udgivelsen

---

23 *Vi står solidt plantet - en snes landbrugsdigte*. Landbrugets Kulturfond 2013.

vælger karikaturen som repræsentation. Moderne landbrugsdigte i en mere sober tone finder man hos lyrikeren Knud Sørensen.

Det landbrugsskabte land

(...)
pludseligt
en vildfaren skys skygge
vandre hen over landskabet
over marker og læhegn
jeg ser den gå næsten i stå
da den har ramt en gård
som dog snart efter
endnu en gang
har overvundet en krise
og atter ligger dér
(...)

af det land der er vores
det land derude
hvor ikke bare planterne
men også vi
har vores rødder
og hvor I
alle I bønder
til stadighed er skabende
trods skiftende vilkår
som de overlevere
I nu engang er.²⁴

Med digte som Landbrugspolitik, Produktion og Kørne, samt utallige andre landbrugsinspirerede digte og noveller, er Knud Sørensen (1928-) den stemme i dansk litteratur, der kommer tættest på at skildre det moderne landbrug og den samtidige landbokultur. I hans erindringstrilogi behandles litteraturen og landbruget som to jævnbyrdige kulturelementer. Der findes i min kortlægning af nutidige repræsentationer af landbruget ingen andre kunstnere, der har fulgt, kommenteret og engageret sig i landbrugets udvikling helt op til i dag så indgående som Knud Sørensen.

---

24 Fra 'Først Nu' Gyldendal 2013. Uddraget af digtet er fra slutningen.

Han er landmåler af profession, og de 'almindelige mennesker' han i citatet herunder tænker på, er landmænd og deres familier. Disse menneskers liv og skæbne skildrer han med loyalitet, empati og den dertil hørende lavmælted. Det hører og mærker man også i landbrugskredse, hvor hans værker refereres. Derfor tillader jeg mig her at citere lidt mere udførligt, først fra det sted i selvbiografien, hvor han forklarer, hvor motivationen til at digte om landbrug stammer fra:

„Da Hans Nielsens gård blev gennemskåret af landevejen', det var det digt, der fik mig til at indse, at der manglede noget i det billede, som tidens skønlitteratur tegnede af det danske samfund og af nutidsdanskerne. Jeg har altid været optaget af, at digtning foruden så meget andet også er en slags historieskrivning, der ikke så meget fortæller om de store datobestemte begivenheder som om almindelige menneskers liv og skæbne i en given periode.“²⁵

I hans erindringer sammenflettes historiske begivenheder med refleksioner over, hvordan landbruget har udviklet sig, og hvordan det har forvandlet Danmarks kulturlandskab.

„For den periode, jeg har oplevet og fortrinsvis skildret, er perioden, hvor bønder, med alt hvad det begreb indebærer, er blevet landbrugere eller måske rettere producenter og mere eller mindre tvunget ind i den tankegang, der netop ikke bygger på noget uforanderligt, men er bestemt af det ansigtsløse væsen, der hedder „udviklingen“ (...) Jeg vil gerne undgå at blive misforstået. Jeg betragter ikke de moderne landmænd som onde mennesker, som nogle der lader hånt om de nedarvede værdier, men som mennesker der har reageret i overensstemmelse med en af de egenskaber hos bønder, som jeg endnu ikke har nævnt som en del af deres kulturbestemte adfærd (...) som 'overlevere', som mennesker der gør det, de anser for nødvendigt, hvis de vedblivende skal være en slags bønder, selv om det eventuelt medfører driftsformer, som de inderst inde ikke kan lide.“²⁶

Et lignende perspektiv kom forfatteren Jens Smærup Sørensen frem til, da jeg interviewede ham om moderne dansk landbrugs- og landbolitteratur. Interviewet kom mere til at handle om årsagen til fraværet af en litteratur, som skildrer den moderne landbrugskultur. Men landbruget var med i det usagte, mente han:

25 Sørensen 2008, s.78-79.

26 *ibid.* s. 137

„(...) den her trend i litteraturen om at skildre forfaldet i landområderne handler jo om det land, som landbrugets strukturudvikling har været med til at producere.“²⁷

Hvorvidt den i skønlitteraturen fremstillede provins egentlig er et troværdigt billede af landområderne, vil jeg ikke diskutere nærmere, blot hæfte mig ved, at denne repræsentation findes og selvsagt står i relation til landbruget, som udgør så markant en del af udviklingen dér.

Det er nødvendigt at holde sig for øje, at de to Sørensen ser på landbruget med en særlig æstetisk holdning – men der er samtidig noget umiddelbart genkendeligt i deres diagnose. I min afhandling søgte jeg at komme til at interviewe naboerne til de gårde, jeg lavede feltarbejde på – og her var de kritiske holdninger ganske ofte af æstetisk karakter. Flere udtalte, at de mente at landbruget var blevet grimt.²⁸

Billedkunst og landbruget

„Netop kulturel identitet, livsvilkår og definitioner af virkeligheden er indholdet i Ottes enestående billeder.“²⁹

Det er ikke forkert at skrive, at Allan Otte (1978) er enestående. Han er aktuelt den eneste billedkunstner, der forsøger at illustrere landbrugets nutidige hverdag. Forskere der ønsker at visualisere erhvervets virkelighed på konferencer, f.eks på den årlige Plantekongres i Herning, har benyttet hans billede *The Great Divide*.³⁰ Det forestiller et dansk landbrugslandskab set fra oven, i forgrunden ser man en stor gård med stalde og siloer, men mens landskabet omkring er knivskarpt i fokus, så er hele gårdkomplekset ude af fokus og fremstår som et tåget og uklart fatamorgana. Billedet kan siges at visualisere både erhvervets usikre fremtid og fraværet af kendskab til, hvad der foregår på gården. Ottes billeder synes desuden at indkapsle en scenografisk 'baggrunds-atmosfære' på landet, der så at sige materialiserer landbrugets ubevidsthed – og der er da heller aldrig mennesker i hans malerier.

---

27 Telefon-interview med Jens Smærup Sørensen 7. februar 2016. Smærup Sørensen er forfatter til den mest læste nutidige landbrugsroman: *Mærkedage*, Gyldendal 2007. Under arbejdet med denne artikel blev jeg opmærksom på, at Dansk Forfatterforening netop i marts 2017 tilbød et uge-langt kursus for sine medlemmer, der tog udgangspunkt i besøg hos en række svineproducenter i Vestjylland. Kurset udmøntes angiveligt i en antologi udgivet på Gyldendal senere i år, skrevet på baggrund af de indtryk.

28 Blædel 2016, s.88.

29 Westergård 2008.

30 Pr. Tommy Dalgårds (AAU) præsentation: *Fremtidens Landbrug*, Plantekongressen 2016.

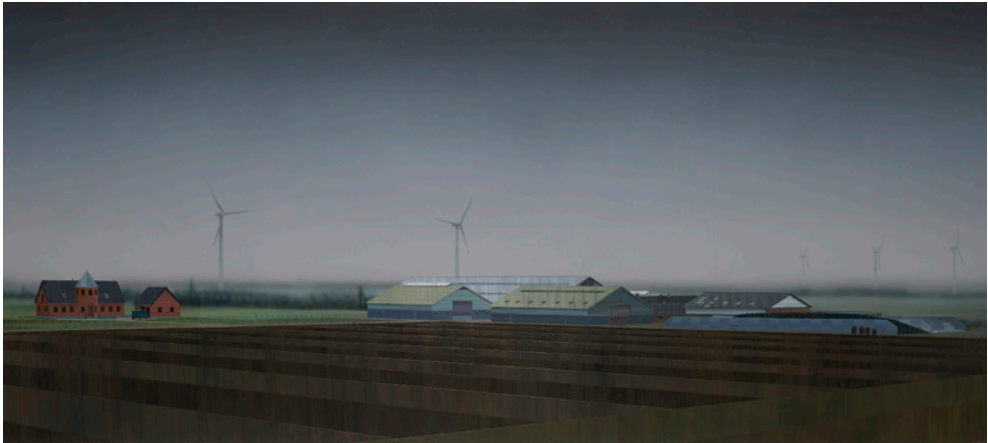

Illustration nr. 3: Allan Otte: *Everything is good here* 2005.

Allan Otte er selv landmandssøn og opvokset på en gård i nærheden af Aars i Himmerland. Mens mange iagttagere ser satiriske eller kritiske elementer i malerierne, mener Otte selv, at han nøgternt afbilder virkeligheden.

Her følger et uddrag af et interview med Otte fra tidsskriftet *Kulturo*s tema-nummer om Provinsen, hvor han med udgangspunkt i dette maleri, beskriver sin indgangsvinkel til landbruget.³¹

„„Hvad med titlen *Everything is Good Here*? Den virker lidt ironisk?“
 „Ja. Og så alligevel er det måske bare en konstatering af, at det er godt nok, når det ikke kan være anderledes. Billedet afspejler bare, hvordan jeg selv ser på det. Sådan som jeg kender det eller har oplevet det. Men nogle af malerierne er selvfølgelig kraftigt iscenesatte og tilført en eller anden form for dramatik eller en bestemt atmosfære, som måske ikke ligefrem er socialrealistisk, men mere en filmisk eller scenarisk måde at arbejde med motivet på. Mit udgangspunkt er altid en lyst til at lave billeder. Det er aldrig et socialt eller politisk ærinde, der driver mig, og malerierne skal ikke nødvendigvis opfattes så kritisk, som jeg godt ved, mange gør. Det er jo sådan udviklingen er. Jeg ved for eksempel, at i april måned var der 600 landbrug på landsplan – det er 10 procent af de eksisterende landbrug – som drejede nøglen om. Der blev lukket og slukket, og så blev de opkøbt af større gårde. Så landbrugene bliver lagt sammen i kæmpestore produktioner, hvor alting netop er mekaniseret og industrialiseret. Jeg ser meget mine motiver som et scenarium, man opstiller, hvor der kan udspille sig eller har udspillet sig en historie eller handling. Samtidig synes jeg, at jeg for det meste registrerer det ret nøgternt.““

31 Kulturo #23 2006. Interview v. Krestina V. Skirl og Mette V. Mortensen.

I andre af hans billeder ser man traktorer, der er kørt fast, sammenfaldne forladte landbrugsejendomme, foderrobotter og moderne landbrug, der ligner high-tech storbyarkitektur. Da jeg besøgte ham i hans atelier, hang der et ca. 2x4 m oliemaleri af Danmarks p.t. største majs-såmaskine og et endnu ufærdigt billede af en insemination.

Det er tankevækkende, at Otte selv vurderer billederne som en slags objektive 'stilleben', mens de fleste kunstkritikere ser fremmedgjorte eller ironiske landskaber, jævnfør den sammenhæng, som Otte svarer ind i i ovenstående citat. Den kontrasterende opfattelse af billederne aftegner modsætningerne i fortællingen om landbruget, den kløft, der er imellem ikke kun landet og byen, – man fristes til at skrive Otte landmandssønnen og Otte kunstneren – men også kløften mellem landmændenes virkelighed, den de kigger på ud af vinduet og de kulturelle billeder, de markedsfører sig selv med. Ottes billeder visualiserer denne tvetydighed og er med maleriets evne til at udtrykke modsætningsfyldte betydningslag og fortolkningsmuligheder samtidigt i stand til at skabe en syntese af landbrugets virkeligheders kompleksitet. Parallelt eksemplificerer Otte tydeligere end de andre repræsentationer ambivalensen. Der synes ikke at være en simpel sproglig afkodning af billederne til rådighed for beskueren. Enten accepterer man ordknap at 'alt er godt' som det er, eller også indfinder sig en ironisk distance til den afbildede virkelighed.

Landbrugsteater

I foråret 2012 lagde CaféTeatret i København hus til en noget speciel teateroplevelse. Når man ankom til adressen, blev man mødt af en traktor parkeret på hjørnet af Strøget og Skindergade. I caféen, der til lejligheden var blevet omdannet til et forsamlingshus, blev man budt velkommen af en vaskeægte landmand. Der var forskellige landmænd indblandet på forskellige aftener, i alt 14 landmænd agerede værter i løbet af spilleperioden. Vores landmand kom fra Sydsjælland, hvor han opdrættede kødkvæg og udførte naturpleje. Igennem hele aftenen talte han med os i gruppen om både generelle forhold i landbruget og de ting, vi så og oplevede denne aften.

Stykket kørte med fulde huse, samtlige forestillinger blev udsolgt. Det er også værd at nævne, at teateret var støttet af bl.a. Landbrug & Fødevarer gennem Landbrugets kulturfond, og der var udviklet undervisningsmaterialer, der gav elever muligheden for at arbejde videre med emnerne.

I det medfølgende katalog skrev teaterdirektør Christian Lollike bl.a.:

„Velkommen til en iscenesat vandring gennem det moderne landbrug. Det er svært kun at have én holdning til landbrug, ligesom det er svært kun at fortælle én historie om landbrug. (...) Forestillingen er således en hybrid mellem en teaterforestilling, en iscenesat debat og et bondegårdsbesøg.“³²

Første scene var netop en debat mellem publikum og en repræsentant for Etisk Råd, derefter fulgte scener, der skildrede en selvmordsramt fjerkræsavler og et svineslagteris monotone afhumanisering. Til slut mødtes man i 'forsamlingshuset' til en landbrugscabaret, der med mange henvisninger til bondegården under bæltstedet forsøgte at løfte stemningen. Herefter satte de tre landmænd sig op på scenen og fortalte lidt generelt om deres hverdag og tog imod spørgsmål. Iscenesættelsen med det faglige, det muntre og folkelige, blandet op med det alvorlige og mistrøstige, var på mange måder et spændende mix af de billeder, erhvervet producerer i det kollektive rum. Ydermere gav støtten og samarbejdet med Landbrug & Fødevarer forestillingen en ekstra dimension.

Til trods for både teaterdirektørens meget afbalancerede ord og et vellykket teatereksperiment, hældede det samlede indtryk dog i retning af mistrøstighed. Det mærkede man i den stemning, der bredte sig blandt publikum, og de spørgsmål, som landmændene afslutningsvist blev mødt med. Måske skyldtes det, at ingen af de involverede tekstforfattere og skuespillere havde rod i landbokulturen og derfor reproducerede nogle kritiske urbane forestillinger om landbruget, men en sådan fortolkning peger netop indad på den kulturelle kløft, som stykket gjorde sig umage for at overskride bl.a. ved at have landmænd som værter. Måske skyldes mistrøstigheden, at landbruget vitterligt er i en vanskelig situation, at mange landmænd netop går konkurs, og at landbrugserhvervet er blevet til en fortravlet fødevarerproduktion med etiske udfordringer, som det blev udtrykt i stykket. Den sidste fortolkning var tydelig i den lille uvidenskabelige vox populi, jeg lavede blandt mine med-publikummer, at landbruget stod for dem som noget problematisk og negativt.³³

---

32 *Projekt Landbrug*, 2012.

33 Det samme gør sig gældende blandt de studerende på Etnologi. I min undervisning på faget stiller jeg altid klassen spørgsmålet om forholdet til landbruget. I de få tilfælde, hvor der har været sønner eller døtre fra et konventionelt landbrug, henvender de sig i pausen eller efter undervisningen for at tale om den virkelighed, de kender. Dette indikerer den prækære situation, som landbrugserhvervet står i – inde i byerne.

Landbrugets kulturkanon

I Kulturministeriets kulturkanon fra 2006 finder man følgende passus.

„Ændringer i det traditionelle landbrug får konsekvenser for det danske kulturlandskab, der i århundreder har været præget af gårdenes form og beliggenhed. Landskabet udsættes for påvirkning fra boligbebyggelse, industrier og infrastrukturens udradering af de konturer, der perspektiverer og afgrænser landet. Landbrugets satsning på større enheder udviser „det yndige land“. Hvis det er denne vej, udviklingen går, er det vigtigt at fremelske nye måder at planlægge på, så industrilandskabet – hvad enten det er landbruget eller fabrikken – kan planlægges med kvaliteter for fremtiden.“³⁴

Det lyder jo ikke særligt festligt eller som værende i stand til at vække nogen stor kulturel entusiasme. Men inspireret af den megen snak om kanoniske kulturflejringer satte Dansk Landbrugsmuseum på Djursland sig for i 2009 at lave en Landbrugets kulturkanon. Her fandt man bl.a.: Guttekværnen, Hjulploven, Oldermandsstaven, Gærkransen, Frihedsstøtten, Grundtvigs talerstol, Maglekildecen-trifugen, Lurmærket, Svinekortet og den grå Ferguson traktor. Udstillingen om de mest betydningsfulde genstande i landbrugshistorien affødte mange kommentarer og diskussioner i erhvervet. Så mange, faktisk, at museet valgte at lave endnu et kanonprojekt. Denne gang inviterede man 10 såkaldte 'landbrugspersonligheder' til at vælge den genstand, de personligt mente hørte til en landbrugskanon.

De ti personligheder og deres genstande var: Knud Erik Jensen, Arlas (MD) tidligere direktør, som havde valgt leen og seglet; Peter Gæmelke, Landbrug & Fødevarers (Landbrugsrådet) formand med tærskværet; Carsten Porskrog Rasmussen, museumsinspektør og formand for Landbohøi-selskab med selvejerskødet; Henrik Høegh, Fødevarerminister med roehakken; Ritt Bjerregaard, tidligere landbrugsminister og kommissær med Ø-mærket; Britta Schall Holberg, tidligere landbrugsminister med den grå Massey Ferguson traktor; Mariann Fischer-Boel, tidligere landbrugsminister og kommissær med andelsbevægelsen; Ib W. Jensen, formand for Dansk Familielandbrug (vice-formand i Landbrug & Fødevarer) med husmandsbevægelsen; Kristen Touborg Jensen, medlem af folketinget for SF med byhornet (landsbyfællesskabet) og endelig Christian Mejhdahl, tidligere formand for folketinget 2003-07 (V) med landmandsuddannelsen.

Det mest slående ved denne nye landbrugskanon, som blev ledsaget af en DVD, hvor de ti repræsentanter kunne forklare deres respektive valg, var hvor vemodige og nostalgiske refleksionerne var. Her eksemplificeret ved Christian

---

34 Kulturkanon 2006, s.12.

Mejdahl, selv tidligere landmand, i filmens sidste kapitel om landmandsuddannelsen:

„Når man har vist landmanden tillid og givet ham indflydelse, så hænger det sammen med, at han er opdraget og opøvet i håndelag, til at tage socialt ansvar, selvstændighed og dømmekraft (...) i foreningslivet, i sognerådet, i skolebestyrelsen, i kommunalpolitik (...) på landbrugsskolen fik vi indpodet, at landmanden udover at passe sin bedrift også har et ansvar for at deltage i det omgivende samfund, fordi bonden er bosiddende, han flytter ikke så tit, og det er så vigtigt, at der er nogen, der giver en hånd med i samfundets vidt forgrenede led (...) strukturudviklingen (...) der bliver færre og færre, derfor bliver landmanden også repræsenteret færre steder, uanset at hans uddannelse er blevet bedre (...) derfor er det vigtigt, at man fører det værdifulde fra fortiden med ind i fremtiden, og det gælder også bondekulturen.“³⁵

En undtagelse i denne dvælen ved det forgange er Peter Gæmelke, som fra førerhuset i hans moderne mejetærsker udtrykte stor glæde ved teknologien og fremtidens potentialer. Hans iver er i stor kontrast til de øvrige fortællere. Denne kontrast viser hen til et udpræget træk ved nutidig landbrugskultur, som til dels forbliver ubemærket i offentligheden. Der eksisterer en indre generationskløft.

De unge og aktive – Peter Gæmelke var fungerende formand for Landbrugsrådet – er involveret i et erhverv, der har vundet store markedsandele på de internationale markeder, og for hvem det gælder om at være først med de nye effektive løsninger. Her er økonomi og teknologi i førersædet – hvorfra man kan følge med i den New Zealandske mælkebørs – og her er eksporten og renten vigtigere end naboens anerkendelse.

Over for står den landmandsgeneration, forældrene, der er på vej på pension. De forbinder stadig værdi med en positiv og respekteret kulturel rolle i offentligheden og forholder sig med alvor til Knud Sørensens beskrevne refleksioner. De 'gamle' udgjorde 9 af 10 indslag i kanon-DVD'en, hvilket kan forklare 'nostalgien'.

Det syntes dog signifikant, at der i kanonmaterialet bliver talt så meget om, hvordan udviklingen har afskåret landmanden fra hans traditionelle plads i samfundet, uden at det rigtigt kan ekspliciteres, hvor det efterlader landbrugserhvervets nutidige udøvere. Med fare for at overfortolke på dette materiale mener jeg at kunne spore i de kulturelle nedslag fremlagt i landbrugskanon, at en sideeffekt af landbrugets ambivalente kulturelle position bliver den ældre landmands nostalgi og den yngres afvisning af både forældrene og 'kultur-eliten' med et 'Everything is good here!'.

På den anden side afspejles en sådan kløft ikke i landbrugets interne meningsmålinger. I 2015 gennemførte Aspecto en større undersøgelse for Landbrug & Fødevarer, som siden er blevet brugt flittigt i taler og artikler internt i erhvervet. I disse sammenhænge hæfter man sig ved, at 80% af landmændene udtrykte stolthed over deres erhverv, og at deres største bekymring (70%) var urimelige politiske vilkår og bureaukrati. Undersøgelsen spurgte også til, hvor vigtigt landmændene selv vurderede, at naboer og lokalsamfunds anerkendelse var. Til det svarede kun 2%, at de fandt det vigtigt.³⁶

Resultatet kan forekomme gådefuldt, og det skal efter min mening ses i sammenhæng med bemærkningerne ovenfor om meningsmålingernes instrumentalisering, men i konklusionen herunder vil jeg forsøge at give en uddybende analyse.

Konklusion

Det indledende citat af Frandsen indeholder drømmen om den kollektive reference, det litterære håb om landbrugets poetiske forankring i naturen og billedet af landbruget som en sui generis beskæftigelse, der ligger i vores kulturelle DNA. Men Frandsen ved bedre end mange, at dette ikke er den virkelighed, landmanden vågner op til i et moderne, industrielt og dybt forgældet erhverv. Citatet kommer fra forordet til den omtalte digtsamling og er altså en publikation udgivet af Landbrug & Fødevarer. Når man kender afsenderen og læser det i relation til de andre præsenterede fortolkninger her, henleder det opmærksomheden på kampen om de kulturelle repræsentationer.

Omdømmekampagnernes ord- og billedvalg synes endvidere at pege på, hvordan landbrugets 'hverdag' i nogen grad er blevet approprieret af erhvervets kritikere, og reaktionen synes at være enten en billedskabelse helt løsrevet fra landbruget, en reproduktion af gamle repræsentationer og/eller en appropriering af grønne og naturvenlige slogans. Ingen af delene virker troværdigt på hverken byboeren eller landmanden. Mange landmænd har faktisk været skeptiske overfor kampagnen, det har man kunnet læse i landbrugsmediernes spalter og kunnet høre til landbrugs-arrangementer. Et væsentligt element i den interne kritik var, at landmændene ikke forstod kampagnen, at kampagnen taler byboernes sprog og bruger billeder og argumenter, som de fleste landmænd ikke kan genkende

---

36 Aspectos undersøgelse er interessant både ud fra en metodisk synsvinkel og ud fra de resultater, man kommer frem til. 801 landmænd indgår i undersøgelsen, men svarene er skaleret op, så det ser ud som om, alle danske landmænd har svaret. F.eks. formuleres resultatet: „Det svarer til, at 27678 landmænd er meget stolte, eller at 1457 landmænd 'overhovedet ikke er stolte'“. En anden interessant detalje er, at alle svar også inddeles i fem regionale kategorier, så man tydeligt kan se kulturforskellene mellem de forskellige områder i Danmark. Aspecto, oktober 2015.

sig selv i.³⁷ Ambivalensen kan altså både registreres internt i landbruget og i de eksterne repræsentationer, der oversætter landbrugets virkeligheder til offentligheden.

Konflikten i den kulturelle repræsentation af landbrugets virkeligheder og betydning tillægger Knud Sørensen den psykologiske ambivalens, der ifølge ham skyldes, at landmændene har fulgt en udvikling 'de inderst inde ikke kan lide'. Dette kan være en af årsagerne til, at landmænd har mistet troen på en forståelse for deres virkeligheder og oplever, at et positivt omdømme med baggrund i deres egen kultur og holdninger ikke er inden for rækkevidde. Omend spekulativt kunne dette forklare den trodsige indstilling, at naboer og lokalsamfunds anerkendelse slet ikke er vigtigt. Det indtryk efterlader både den interne diskurs i landbruget, som belyst gennem Aspectos meningsmåling, og ikke mindst den diskussion i landbrugsmediernes, hvor landmændene oftere taler om sig selv som ofre for en urimelig politisk regulering og hykleriske forbrugere, end hvilken kulturel anerkendelse, de gerne vil opnå.³⁸

Jeg vil ikke begive mig længere ind i en spekulativ psykologisk analyse, men det synes indiskutabelt på baggrund af registreringerne her, at i hvert fald samfundsdiskursen omkring landbruget har svært ved at favne den moderne landbrugsvirkelighed med alle dens modsætninger – og at landbruget heller ikke selv er i stand til at bidrage med en troværdig reference. Det er i denne sammenhæng en refleksion værd, i hvilken grad de ambivalente kulturelle repræsentationer af landbruget er et produkt af et ændret offentligt rum, af ændrede rammer omkring kulturens produktion, forbrug og instrumentalisering i lige så høj grad som landbrugets egen forvandling fra bonde til virksomhedsejer.

Men faktum er, at der i den danske offentlighed ikke er mange kulturelle hurra-råb om, hvad landbruget bidrager med. Teaterstykket forsøgte, men indholdet bar mere præg af sympati end anerkendelse. Som nævnt i indledningen er det min analyse, at heller ikke den akademisk faglige interesse i fødevarer eller den mere brede kulturelle repræsentation af landmændenes univers synes at repræsentere – og dermed skabe indsigt og intimitet med – den hverdag og den kultur, som findes i landbruget i dag.

Clifford beskriver i „Predicament of Culture“, hvordan antropologerne i slutningen af det 20. århundrede vender opmærksomheden indad. Dermed bliver hele den etnografiske kulturproduktion udpræget urban og modernistisk. Det betyder, at den kultur og de virkeligheder, der ikke repræsenteres, mister evnen til at skrive historie. Som provinspigen Elsie i digtet, der i Cliffords optik kropsliggør et kulturelt sammenbrud, bevirker urbaniteten i det offentlige rum, at hele provinsen bliver kulturløs. Clifford skriver:

---

37 Nissen 2014. Artiklen analyserer Bæredygtigt Landbrugs medlemsfremgang, som bl.a. en reaktion på omdømmekampanjerne.

38 Blædel 2016, s.243.

„(...) these suddenly „backward“ peoples no longer invent local futures. What is different about them remains tied to traditional pasts, inherited structures that either resist or yield to the new but cannot produce it.“³⁹

Det uformidlede marginaliseres og mister kulturel agens. De her fremlagte repræsentationer udtrykker karikatur, fremmedgørelse, tvetydighed, ironisk distance eller idyllisering af, hvad der var førhen – eller hvad der kunne komme. Dette gælder i min analyse hele landbrugsdiskursen under et. Der kan altså siges at være en dobbelt negativ proces, hvor samfund og landbrug fjerner sig fra hinanden i indbyrdes mistillid. Dette er først og fremmest et problem for landbruget, som både har brug for den økonomiske støtte og at nye generationer vil erhvervet, og som især har brug for opbakning til den samfundsmæssige kontrakt, der giver landbruget forvaltningsret over vores naturressourcer. De mister „samfundets goodwill“ og „license to operate“, som præsidenten i Det Kgl. danske Landhus-holdningsselskab i 2014 skrev var altafgørende for landbrugets råderum.⁴⁰

Trods alle forandringerne, teknologien og globaliseringen er landbruget jo stadig stedbundet, vejrafhængig og adskiller sig i hvert fald på én måde fra andre kulturelle elementer i vores samfund – og i den forstand har Frandsen ret – det er fysisk derude, forvalter endnu over halvdelen af vores land og skaber fortløbende et kulturlandskab, hvad enten vi vedkender os eller forstår den kultur og det sprog det taler eller ej.

Jeg vil slutte artiklen af med vores egen selvreflekterende Elsie. Landmanden fra Jens Smærup Sørensens 'Landmandssangen' fra teaterstykket „Herude på landet“ (1982), en sang der stadig er populær i højskolebevægelsen. Her udtrykkes ambivalensen poetisk, genkendeligt og empatisk.

„Jeg sidder i mit førerhus
og lytter til P3,
mens giften bag mig kvæler al
slags skidt og skade-kræ.
De synger pænt om kildevand
og vår og blomsterskov,
så mine tanker om profit
de gør mig næsten flov.
– Alligevel er det lærkens sang
og kalvens bløde tunge
og kornets fine skær

39 Clifford 1988, s. iv.

40 Lüttichau 2014, s. 237.

og ræven med sin unge,
der holder mig i live
og får mig til at blive.“

Litteraturliste

- Balibar, Etienne 1977. *Fem studier i den historiske materialisme*. Rhodos København.
- Bjørn, Claus (red.) 1988. *Det Danske Landbrugs historie 1-4*. Landbohistorisk Selskab. Odense.
- Blædel, Rasmus Larsen 2016. *Vilkår, virkeligheder og vanskeligheder i dansk landbrug – en etnologisk undersøgelse*. Ph.d.-afhandling ved Saxo-instituttet, KU.
- Clifford, James 1988. *The Predicament of Culture – Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art*. Harvard University Press.
- Clifford, James; Marcus, George (ed.) 1986/2009. *Writing Culture – The poetics and politics of ethnography*. University of California Press.
- Dyrevennen*, april 2017, nr. 2. Udg. af Dyrenes Beskyttelse.
- Et Danmark der står sammen*. Regeringsgrundlaget 2011
- Ethnologia Europaea 43:2 Foodways Redux*, ed. by Marie Sandberg & Rebekka F. Bendix. Guest editor Håkan Jönsson. Museum Tusulanum Press. København 2013
- Frandsen, Johs. Nørregaard 2013. Forord til *Vi står solidt plantet – en snes landbrugsdigte*. Landbrugets kulturfond.
- Hansen, Kjeld 2008, *Det tabte Land* Gads Forlag.
- Højrup, Thomas 1986. *Det Glemte Folk – livsformer og centraldirigering*. Museum Tusulanum.
- Højrup, Thomas 2008: „Om begreberne folk og kultur, Etnologiens græske og latinske rødder i forskningens frontlinje.“ *Folk og Kultur* 2008.
- Inglis, Fred 2000: *Clifford Geertz: Culture, Custom and Ethics*. Polity Press.
- Karkov, Karen-Magrethe 2014: „Bondekone i en brydningstid“, *Landbohistorisk Tidsskrift* 2014, nr. 2, s.149.
- Korsgaard, Ove 2013, *Solskin for det sorte muld* Gyldendal København.
- Kost og Kultur – humanistisk fødevarerforskning* 2005. Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation.
- Kulturo#23. *Tema: Provins*. Tidsskrift for moderne kultur. 12. årgang, 2006.
- Landbrugskanon*. Instruktør museumsinspektør Irene Hellvik, DVD, Gl. Estrup/ Dansk Landbrugsmuseum 2010.
- Landskabsmalerier*. Katalog Skive Kunstmuseum 2008. Forord ved Museumsinspektør Rasmus Westergård.

- Leer, Jonathan; Povlsen, Karen Klitgaard (ed.) 2016: *Food and Media: Practices, Distinctions and Heterotopias*. [Critical Food Studies Series]. Routledge 2016.
- Löfgren, Orvar 1974: „Family and Household among Scandinavian Peasants: An Exploratory Essay.“ *Ethnologia Scandinavica* 1974.
- Lüttichau, Frederik von 2014. *Tidsskrift for Landøkonomi* nr. 3 december 2014. Institutet for Fødevarer og Ressourceøkonomi KU. Redaktør Henning Otte Hansen.
- Maarbjerg, Marie 2015: „Smagen af koliv med udsigt. En udforskning af dyret i kødet.“ *Kulturstudier* 2015:1.
- Nabhan, Gary Paul 2008: *Where Our Food Comes From: Retracing Nikolay Vavilov's Quest to End Famine*. Shearwater 2008
- Nissen, Mogens Rostgaard (red.) 2014. *Landbrugets politiske magt – myte eller realitet?* Landbohistorisk Tidsskrift 1-2. Landbohistorisk Selskab/ SDU. Viborg.
- Plantekongres* 2016. Trykt katalog. Udarbejdet af Aarhus Universitet, Københavns Universitet og SEGES.
- Projekt Landbrug*. Katalog. Cafeteatret 2012.
- Steensberg, Axel 1970: „Om begrebet kultur“. A. Steensberg (red.): *Fra kulturens overdrev*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. København 1970, s.165-176
- Sørensen; Jens Smærup 2007. *Mærkedage*. Gyldendal København.
- Sørensen, Jens Smærup 1982. *Landmandssangen fra teaterstykket Herude på landet*.
- Sørensen, Knud 2013. *Først nu*. Gyldendal København
- Sørensen, Knud 2008. *Kun slutningen mangler*. Gyldendal København.
- Vi står solidt plantet – en snes landbrugsdigte*. Landbrugets kulturfond 2013.

Elektroniske kilder

- Aspecto meningsundersøgelse: <http://www.lf.dk/aktuelt/nyheder/2015/november/landmaend-lever-i-kontrolhelvede#.WRRGAcmkLgo> (besøgt 11-5-2017)
- Axelborg, radiodrama i 4 afsnit. Manuskript og instruktion Georg Larsen: <https://player.fm/series/radiodrama/axelborg-14-2015-06-29> (besøgt 11-5-2017)
- lf.dk (besøgt 01/11/2016)
- mensch.dk (besøgt 01/11/2016)

English Summary

Contemporary cultural representations of Danish agriculture

Based on material and experiences collected during the PhD.-research for: Conditions, realities and challenges in Danish agriculture (2013-16) and using a discursive approach, this paper seeks to describe and analyze some of the contemporary artistic and cultural representations, that participate in creating images and identities of and in Danish agriculture. The agricultural sector in Denmark has seen renewed interest in recent years. This interest however has focused primarily on entertainment value. Either catchy food trends – embodied by celebrity cooks and the New Nordic Food-wave, or the problematic aspects of food production in the 21st century. In the public sphere we hear little about the everyday life and culture of the farmers and rural residents. The rapid structural development and technological advances have created realities in agriculture, which has proved difficult to create positive cultural references around. In contrast the attitude of the population towards the sector has within one generation moved from intimacy to alienation – and recently a growing discontent. Therefore the mediators, the organizations and the farmers, find themselves in the midst of a battle as to which cultural representations should form the collective reference from which we as a society give meaning to agriculture and its praxis.